

foto's Hans van den Bos

125 jaar Staatsbos op een eiland

‘We hebben onze laatste dunning uitgevoerd’

Deze zomer viert Staatsbosbeheer zijn 25ste lustrum. Het *Vakblad* ging op Texel, een van de oergebieden van de organisatie, op zoek naar lustrumbomen, pioniers van 500 hectare gevarieerd bos. ‘Een eiland is niet de meest logische plek voor houtproductie.’

tekst Rik Nijland (redactie Vakblad)

> ‘Toen ik op de bosbouwschool in Arnhem zat, inmiddels Larenstein in Velp, had niemand voor mogelijk gehouden dat er in de duinen zo’n mooi beukenbos kon groeien’, vertelt oud-boswachter Erik van der Spek (68). ‘Ook nu nog kijken bosbouwers uit het oosten van het land hier hun ogen uit.’

We staan tussen stevige beuken die zo’n negentig jaar geleden op Texel op rabatten zijn geplant in wat lokaal te boek staat als De Dennen. ‘Toen ik hier kwam, waren onze bossen inderdaad nog voor het grootste deel dennenakkers’, aldus Van der Spek. ‘Maar uit de opstandslegger blijkt dat bij de aanleg 125 jaar geleden al het besef bestond dat dit een loofhoutstandplaats is, en dat Texel een gevarieerd bos zou krijgen. De grond is niet zo vruchtbaar, maar er is wel het hele jaar door vocht beschikbaar. Dennen waren aanvankelijk nodig om een bosklimaat te laten ontstaan.’ Om over die beginjaren te praten, is het *Vakblad* naar Texel afgereisd, naar een van de oerbezzittin-

gen van Staatsbosbeheer. Dit jaar viert de organisatie haar 25ste jubileum. Op 21 juli 1899 werd zij officieel ingesteld, aanvankelijk met zes gebieden om duurzaam te beheren en te exploiteren: twee bestaande bossen (het Mastbos bij Breda en het Haagse Bos), plus vier gebieden om in te planten (de duinen bij Schoorl en die tussen Den Haag en Wassenaar, heidevelden en zandverstuivingen bij Kootwijk (zie kader op pagina 7) en de domein- gronden op Texel).

Plantertje groot

Is het mogelijk, is onze vraag aan Van der Spek, om bomen te laten zien die 125 jaar geleden in het oprichtingsjaar door Staatsbosbeheer zijn geplant? Lustrumbomen dus. Zijn die er nog? Of is het plantertje groot, boompje dood? Van der Spek is de aangewezen man voor het antwoord op de vraag. Vierenveertig jaar was hij boswachter op Texel. Sinds 2022 is hij met pensioen, maar hij verdiept zich nog altijd in de geschiedenis van het bosbeheer op het eiland en hij ordent het archief op het beheerkantoor in Den Burg. Dat gaat terug tot het dagboek van de eerste boswachter, Klaas Min, die hier van 1899 tot 1912 voor Staatsbosbeheer de scepter zwaaide. Hij kwam al in 1895 naar Texel, toen nog voor de Nederlandse Heidemaatschappij om de ontginningen voor te bereiden en kwartier te maken: infrastruc-

tuur aanleggen, boomkwekerijen opzetten en de eerste bebossingen uitvoeren.

Voor tientallen eilanders betekende dit onbekende, zware werk een welkome nieuwe inkomstenbron. Precies zoals beoogd. Naast houtproductie was werkverschaffing een nevendoeel van het Rijk bij het bebossen van de woeste gronden. Min had ook persoonlijk impact op de lokale economie. Zo nam hij het initiatief voor een coöperatieve boerenleenbank en een inkoopcoöperatie voor kunstmest. 'Op vrijdagen wandelde hij naar Den Burg om geld op te halen om de lonen uit te betalen. Onderweg voorzag hij boeren van tips en ideeën. Toen veel later een landbouwvoorlichtingsdienst werd opgericht, kregen boswachters een verbod om nog landbouwkundig advies te geven.'

Vallen en opstaan

Voor het bezoek van het *Vakblad* heeft Van der Spek oude leggers uit de kast gehaald. Op met de hand ingekleurde kaartjes met het jaartal van bebossing kiezen we voor een bezoek twee percelen uit bij de Westerslag, vlakbij de Fonteinsnol. 'In 1899 grootendeels beplant met grove den, en op heuveltjes met Oostenrijkse den, Corsicaanse den en bergden. In het uiterst oostelijk hoekje gemengd met *picea alba* (Canadensis)', aldus de aanvullende informatie.

Het succes van de jonge aanplant is wisselend. De sparren leggen direct het loodje. Maar ook de grove dennen hebben het moeilijk. 'Zoo als overal elders verminderde de goede groei der grove den ook hier spoedig en begonnen een slechte vorm te vertoonen. De Oostenrijkse den en de Corsicaanse den vertoonen een zeer goede groei.' En dat laatste is tot op de dag van vandaag het geval. Bij de Fonteinsnol zijn we een gevarieerd bos ingelopen met dennen, eiken en een ondergroei van berk, lijsterbes, kamperfoelie en een enkele jonge sitkaspar, en een driftig tikkend winterkoninkje. Al snel vervliegt de verwachting van een lange speurtocht naar lustrumbomen. 'Daar', wijst Van der Spek na amper dertig meter. Op een duintje van een paar meter staat een tweetal stevige Corsicaanse dennen, niet super hoog, zo'n 15 meter, maar wel met rechte, zware stammen. 'Die heeft Min hier in 1899 laten planten. Misschien gaan ze nog eens 125 jaar mee.' Tijdens onze wandeling door het bosgebied komen we meer relicten tegen uit de beginjaren, een ielige pekden bijvoorbeeld en bergdennen, een kruipende en een meer opgaande variant. 'Vooral in de eerste tien jaar is met verschillende boomsoorten geëxperimenteerd, waarschijnlijk met de gedachte, we zien wel wat aanslaat. Min wilde zo snel mogelijk een bosklimaat scheppen.'

Erik van der Spek: 'Toen ik op de bosbouwschool zat, had niemand voor mogelijk gehouden dat er in de duinen zo'n mooi beukenbos kon groeien.'

Eerst ontwateren

Texel was een buitenbeentje in vergelijking met de andere locaties waar Staatsbosbeheer bebossingen uitvoerde. In Kootwijk en Schoorl moest droog stuivend zand worden beteugeld. Hier op Texel kon op de meeste plekken pas bos worden aangelegd na flinke ontwatering. Dit voorjaar kost het weinig moeite om dat te geloven. Door een grillige opwelling van het weer zijn veel wandelpaden op het eiland in sloten veranderd en dennen staan soms al maanden met hun voeten in het water. 'Dat is echt ongekend. De afgelopen 25 jaar is het hier steeds droger geworden, maar in 1866 schreef botanicus Franciscus Holkema over honderden hectaren grote duinmeren vol drijftillen', vertelt Van der Spek. 'Voor de ontwatering waren dit natte mientgronden met kraaiheide en orchideeën. Op de Fonteinsnol ontsprong een bron; water gutste het duin uit. Daar groeide teer guichelheil en welriekende nachtorchis. Dat hebben we ingeruild voor broedende boomvalken en sperwers. Hoe waardevol het bos ook is, ecologisch gezien is de aanleg doodzonde geweest.'

Hele duingebied bebossen

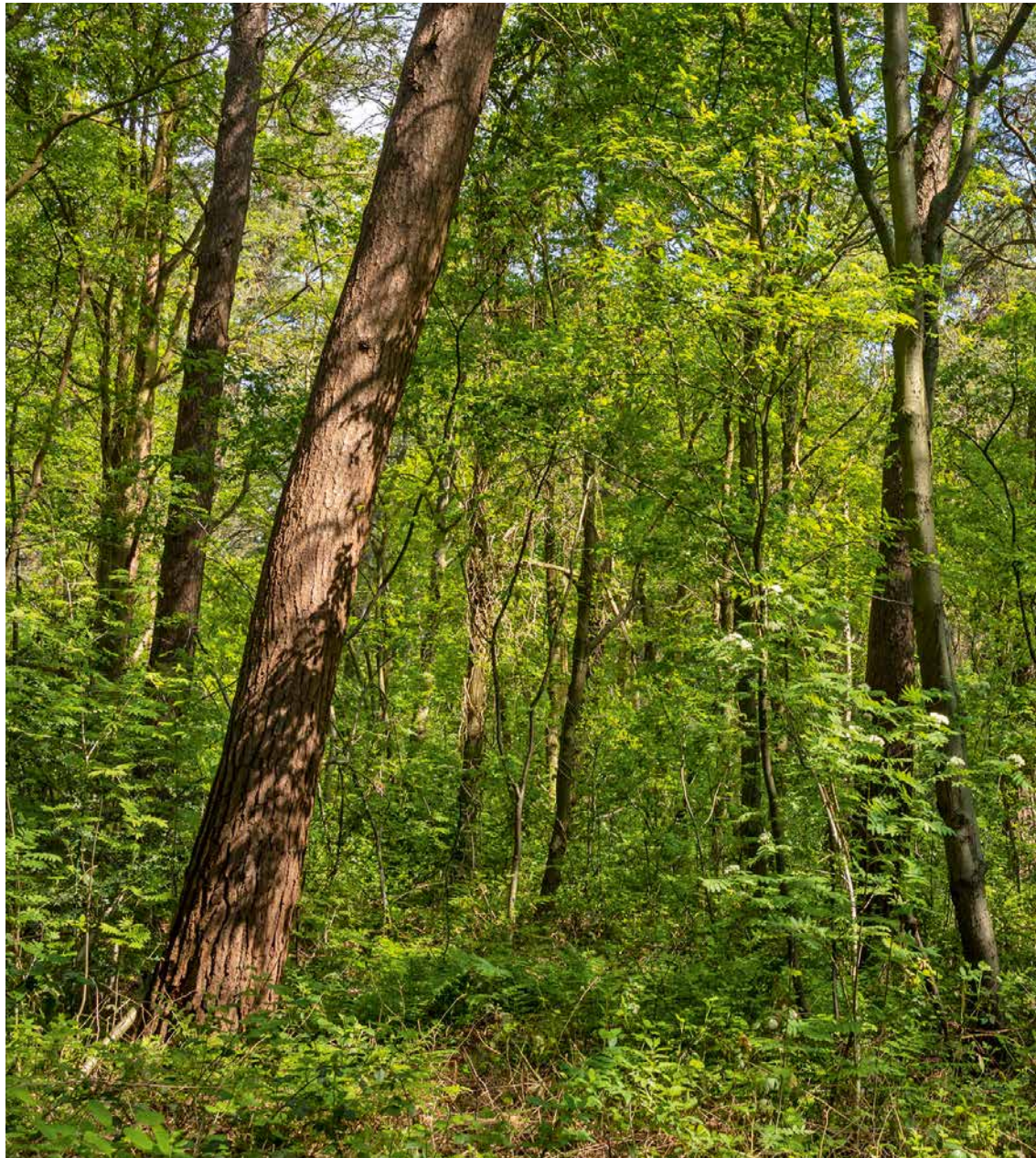
Aanvankelijk waren de bebossingsplannen op Texel ruim opgezet. Eind 19de eeuw maakte de Heidemaatschappij een advies waarin het hele toenmalige duingebied op Texel minus de Slufter als potentieel bosgebied werd aangemerkt, ruim 3360 hectare. Zover kwam het bij lange na niet. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de klad erin; het bleef bij een kleine 500 hectare Staatsbos. Dat leverde nauwelijks iets op. Gerendeerd heeft dat bos slechts gedurende een korte periode in de jaren dertig, aldus de oud-boswachter. 'In de stakenfase verkochten we veel hout hier op het eiland. In de loop der jaren werd het hout zwaarder. Er was steeds grotere apparatuur nodig en met ons bosoppervlak loonde het niet die zelf aan te schaffen. Machines moesten met de boot worden aangevoerd, en het hout op dezelfde manier afgevoerd. Dat kost zo 6 euro per kuub extra. We hebben hier echt knappe beuken en eiken en mooie rechte dennen, vooral Corsicanen, die goed hout leveren. Maar een eiland, hoe mooi hout er ook staat, is niet de meest logische plek om hout te produceren. Dunningen kosten hier alleen maar geld.'

Een prettig uitstapje

Bovendien werd bos meer en meer gekoesterd vanwege andere waarden. Al in 1905 schreef het dagblad *Land en Volk* – er is dan 100 hectare bebost: 'Metterdaad zal 't een prachtig plekje worden. Als nu de reisgelegenheid daarheen wat beter wordt kan het evenals Bergen en Schoorl voor den vreemdeling het doel van een prettig uitstapje worden.' Ook boswachter Min had al oog voor de eerste toeristen. Hij zorgde voor een wandelpad over de duintop van de Fonteinsnol en hield daar een uitzichtpunt vrij. Na de Tweede Wereldoorlog werd de aanleg van recreatieve voorzieningen een doelstelling van

Boswachter Klaas Min (links) met een groep planters en plantjongens; op de voorgrond de jonge boompjes.

Korhoenders wegjagen in Kootwijk

‘Zeer zeker heeft het Rijk een goed werk geleverd door een gedeelte van deze zoo zeer verwaarloosde Veluwe aan te koopen’, concludeert *De Telegraaf* in mei 1899. Twee jaar eerder is voor 29.000 duizend gulden 2700 hectare heide en zandduinen bij Kootwijk gekocht ‘om de boscultuur in het groot te beoefenen’.

De verslaggever is vol lof over wat er sindsdien is bereikt door kwartiermaker de Heidemaatschappij. ‘Waren vroeger de duinen, vooral in den zomer, vaak geheel onbegaanbaar, thans maken flinke wegen het passeeren gemakkelijk, terwijl reeds een gedeelte der heuvels, bedekt met helde en beplant met frische jonge dennen, aan het oog een aardige schakeering van bruin en groen aanbiedt. Bij het zien van dit alles kan men de gedachte niet onderdrukken, hoe hier duizenden HA gronds toch zooveel eeuwen lang bijna doelloos gelegen hebben.’ Bovendien heeft de lokale bevolking een graantje meegepikt. ‘Den geheelen winter toch konden hier een zestigtal werklieden een goed daggeld verdienen.’

Alles is in Kootwijk al in gereedheid gebracht voor de overdracht aan Staatsbosbeheer, later dat jaar. Zo is er een boswachterswoning gebouwd plus een huis voor de rijksveldwachter. Dat toezicht – kom daar tegenwoordig nog eens om – heeft effect gehad. ‘Werd hier vroeger zelden een stuk wild aangetroffen, thans zou het bijna een dorado voor de jachtliefhebber genoemd kunnen worden. Niet zelden gebeurt het toch dat men, benevens ander wild, 25 korhoenders bij elkaar ziet.’

En dat is ook een punt van zorg. Waar Staatsbosbeheer op de Sallandse Heuvelrug begin dit jaar bos kapte om de laatste korhoenders ter wille te zijn, is het 125 jaar terug nodig de vogels uit alle macht te weren. ‘Vooral de dennen hebben reeds heel wat van deze vogels te lijden; op sommige plaatsen was de schade, hieraan toegebracht, zoo groot, dat men zich verplicht gezien heeft arbeiders aan te stellen die van ‘s morgens vier uur tot ‘s avonds half negen slechts te zorgen hebben, dat de korhoenders de jonge dennen niet vernielen.’

Jaar van het Bos

Staatsbosbeheer viert een sober 25ste lustrum. In een tijd van krappe budgetten voor beheer past het niet, vindt de organisatie, om veel geld uit te geven aan een feestje. Op 21 juli, de oprichtingsdag 125 jaar geleden, ontvangen de eerste 125 op die dag geboren baby’s een geboorteboom. Die krijgen een plek in een van de geboortebossen van Staatsbosbeheer.

Vanwege het lustrum heeft Staatsbosbeheer 2024 uitgeroepen tot het Jaar van het Bos. In dat kader zijn vanaf mei door het hele land 28 speciale Van boom tot boswandelingen uitgezet waarbij het publiek kennismaakt met bijzondere verhalen over bomen en bos uit de streek. Verder staan op het programma: een extra feestelijke Nationale Boomfeestdag op 20 november in Drenthe en vijf herfstdebatten op Kasteel Groeneveld voor bestuurders en andere geïnteresseerden. Wie vast in de juiste sfeer wil komen, kan terecht bij de blog van kunsthistoricus Marcel van Ool: www.boswachtersblog.nl/eenboomismeer/

Meer info over het lustrumprogramma: www.staatsbosbeheer.nl/jaar-van-het-bos

Staatsbosbeheer. Natuurschoon beschermen was zelfs al sinds 1928 een missie. Productiebos werd multifunctioneel bos. ‘De afgelopen dertig jaar waren de dunningen die we uitvoerden, vooral gericht op versterking van de natuurwaarden en op stimulering van de natuurlijke verjonging. Het bos was door de korte ontstaansgeschiedenis eenvormig qua leeftijd en dus kwetsbaar.’

De uitvoering verliep niet zonder slag of stoot, want het bos is ook steeds meer van iedereen, inclusief een miljoen toeristen die jaarlijks Texel bezoeken. ‘Rond 2000 waren de houtprijzen laag. We hadden zware dunningen in verschillende percelen samengevoegd om de prijs te drukken. Om uitleg te geven, zijn we met de *Texelse Courant* op stap geweest, maar de aannemer kreeg plots een lucratievere klus en begon daardoor veel later dan gepland. Toen het werk klaar was, waren de paden aan gort gereden en langs de wegen lag zo’n hoge muur van gestapeld hout, dat je het bos niet meer kon zien. Dat leidde tot meer dan honderd boze ingezonden brieven.’

Van der Spek: ‘Bij het laatste beheerplan, drie jaar terug, hebben we de knoop doorgehakt: we blijven zorgen voor de veiligheid langs wegen en paden, maar we zijn klaar met de omvorming; we hebben onze laatste dunning uitgevoerd. Toen ik hier kwam plantten we op de grote stormvlaktes nog jonge bomen, om dan een paar jaar later de spontane opslag van dennen, Sitka-sparren en berken weg te halen om de aanplant te redden. We hebben geleerd meer op de natuur te vertrouwen. Die zorgt er echt wel voor dat dit bos blijft, ook als je de boel de boel laat.’ <

redactie@vakbladnbl.nl